

Şırnak'ta Aşiretlerin Enformel Kurum Olarak Sürekliliği¹ The Continuity of Tribes in Şırnak as Informal Institutions

Hamza YAMAN²

Öz

Amaç: Bu çalışma, Şırnak'taki aşiret yapılarının günümüzde de etkisini sürdürebilmesini, enformel kuralların yönlendirici gücü üzerinden anlamayı amaçlayan nitel bir analiz ortaya koymayı hedeflemektedir.

Tasarım/Yöntem: Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kapsamında tasarlanmıştır. Çalışmada katılımcıların aşiret yapısına dair deneyimlerini ve bakış açılarını anlamak için yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda 22 katılımcıyla yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 6'sı aşiret liderlerinden, 16'sı ise aşiret mensuplarından oluşmaktadır. Görüşmelerin akışına göre ek sorular yöneltilmiştir.

Bulgular: Araştırma bulgularına göre, Şırnak'ta aşiret yapısının sürdürülebilirliği; liderlik, geleneksel erkek otoritesi ve politik alandaki faaliyet olmak üzere üç temel unsur aracılığıyla sağlanmaktadır.

Sınırlılıklar: Örneklem, yalnızca Şırnak ili ile sınırlı kalmıştır. Şırnak ilinin coğrafi olarak genellenebilirliğini artırmak amacıyla farklı aşiretlere mensup katılımcılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak mülakatlarda cevaplar tekrara düştüğü için çalışma yönteminde katılımcı sayısının uygunluğa eriştiği görülmüştür.

Özgünlük/Değer: Bu çalışma, Şırnak ili özelinde gerçekleştirilmiş olması ve aşiretlerin enformel kurallar üzerine inşa edilmiş bir sosyal kurum olarak nasıl süreklilik kazandığını ampirik verilerle ortaya koyması bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca bu çalışmadan yararlanılarak farklı bölgelerde yer alan aşiret çalışmaları yapılabilir. Böylece çalışmanın yol gösterici olması bakımından da emsal teşkil etmektedir.

Abstract

Purpose: This study aims to provide a qualitative analysis that seeks to understand how tribal structures in Şırnak continue to exert influence today, through the guiding power of informal rules.

Design/Methodology: This study was designed within the framework of a phenomenological approach, one of the qualitative research methods. Semi-structured interviews were conducted to explore participants' experiences and perspectives regarding the tribal structure. In total, face-to-face interviews were carried out with 22 participants, six of whom were tribal leaders and sixteen were tribal members. Follow-up questions were posed according to the flow of the interviews.

Findings: According to the research findings, the sustainability of tribal structures in Şırnak is maintained through three main factors: leadership, traditional male authority, and activities within the political sphere.

Limitations: The sample was limited to the province of Şırnak. In order to enhance the geographic representativeness within Şırnak, efforts were made to include participants from different tribes. However, as responses began to become repetitive during the interviews, it was determined that the number of participants had reached saturation for the study.

Originality/Value: This study is distinctive in that it was conducted specifically in the province of Şırnak and empirically demonstrates how tribes maintain continuity as a social institution built upon informal rules. Furthermore, the findings of this study can inform research on tribal structures in other regions, thereby serving as a guiding example for future studies.

Anahtar Kelimeler: Enformel Kurum, Aşiret, Şırnak, Süreklilik

Keywords: Informal Institution, Tribe, Şırnak, Continuity

¹Bu çalışma, Dr. Öğretim Üyesi Hayati ÜNLÜ danışmanlığında hazırlanan "Şırnak'ta Aşiretlerin Sosyo-Politik Davranışları: Kurumsal Bir Perspektif" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Doktora öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, yamannhmz@gmail.com, ORCID: 0009-0001-4835-0670

1. GİRİş

Toplumlar, tarih boyunca düzen ve dengeyi sağlamak amacıyla, adetler ve kültürel değerlerle biçimlenen ve birey davranışlarını tanımlayan, toplumsal ilişkilere yön veren güçlü yapılar olarak ortaya çıkan kurumlar geliştirmiştir. North (2010), kurumları “insanlar tarafından oluşturulan oyun kuralları” olarak tanımlar ve bunları formel (yazılı) ve enformel (yazısız) olarak ikiye ayırır. Enformel kurumlar alışkanlıklar ve kültürel değerlerle biçimlenir, değişime karşı dirençlidir. Aktan ve Aktan (2019), kurumları, toplum içinde kendiliğinden oluşan, sosyal alışkanlıklarla pekişen düzenleyici normlar olarak açıklar. Berger ve Luckmann (2008) ise toplumsal gerçekliğin, bireylerin tekrar eden eylemleriyle kurumsallaştığını savunur. Bu süreçte birey, sadece topluma değil aynı zamanda bu kurallar bütününe de dahil olur ve davranış kalıpları normlara dönüşür. Veblen (1909), kurumları yerleşik davranış kalıpları ve düşünme alışkanlıkları olarak tanımlar. Bu alışkanlıkların kuşaktan kuşağa aktarılması, kurumların srekliiliğini ve muhafazakrlığını açıklar. Son olarak, Tilly (1978) kolektif eylemin, ortak kimlikler ve örgütsel yapılarla mümkün olduğunu iddia eder. Bu kuramsal ereve, enformel kurumların toplumsal düzen ve srekliiliğe etkisini anlamada önemli bir rol oynamakta ve şırnak’taki aşiretlerin günümüzdeki etkisini incelemek için güçlü bir temel sunmaktadır.

Bu alışma, literatürdeki genel aşiret araştırmalarından farklı olarak, şırnak’taki aşiretlerin bugün hâlâ neden etkili olmaya devam ettiklerini, enformel bir kurum olarak ele alınan aşiretler çerçevesinde incelemekte ve sahadan elde edilen verilerle desteklemektedir. Bu çerçevede aşiretlerin enformel bir kurum olarak toplumsal alandaki varlığı ve etkisini nasıl sürdürdüğü tartışılmaktadır. Bruinessen (2013), Kürt aşiret yapılarının devletle olan ilişkileri üzerinden biçimlenen çok katmanlı bir enformel otorite düzenine dikkat çeker. Ona göre, aşiretler sadece yerel g ağları değil, aynı zamanda devletin otorite boşluklarında örgütlenmiş toplumsal yapılardır. Bu da onların mobilizasyon kabiliyetini tarihsel olarak pekiştirmiştir. Ziya Gökalp (2011) ise aşiret yapılarının sosyal dayanışma ve kültürel devamlılık bakımından taşıdığı önemi vurgulamış, aşiretlerin cemaat yapısını koruyarak bireylerin kolektif kimliğini pekiştirdiğini belirtmiştir. Gökalp’in bu yaklaşımı, aşiretlerin birey davranışlarını yönlendiren enformel normlar bağlamında değerlendirilmesine olanak sağlar. Sykes (1908), Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Kürt aşiretlerinin siyasi, ekonomik ve askeri yönlerini inceleyerek, bu yapıların yerel lkte örgütlenme potansiyelini ayrıntılı biçimde tasvir etmiştir. Sykes’ın gözlemleri, aşiretlerin kolektif eylem kabiliyetini tarihsel bir srekliilik içinde anlamamıza katkı sunar. Bu doğrultuda, Sykes’ın gözlemlediği yapılar geç Osmanlı’daki uygulamalarla benzerlik taşımaktadır. II. Abdülhamit döneminde açılan Aşiret Mektebi, aşiret yapıları ile devlet arasındaki ilişkiyi yeniden dönüştürme ve merkezileştirme çabalarının bir rneği olarak görülebilir. (Akpınar ve Rogan, 2001). Öte yandan literatürde, çalışmamızla temas edebilecek şekilde, aşiretlerin modernleşme süreçlerine rağmen farklı örgütlenme biçimleri ve gerilim dinamikleri aracılığıyla kendilerini yeniden inşa edebildiğini ve bu vesileyle srekliilik kazandıkları yönünde güncel çalışmalar bulunmaktadır (Ateş Burç, 2024). Bu sonuçtan hareketle, Gustave Le Bon’un (2001) bireylerin kalabalıklar içinde rasyonel olmayan ortak davranış kalıpları geliştirdiğine dair yaklaşımı, aşiret yapılarının mobilizasyon gücünü ve gerilim dinamikleri aracılığıyla kolektif hareket kapasitesi kazanmalarını anlamada işlevseldir.

Bu alışma, aşiretleri tarihsel ya da kültürel bir perspektiften değil, enformel kurumlar perspektifinden ele alması bakımından önemlidir. Araştırmanın problemine göre, mevcut literatürde çoğunlukla genel yaklaşımlar ne çıkmaktadır. Oysa aşiretlerin toplumsal yaşamda üstlendikleri enformel kurumsal roller yeterince incelenmemiştir. Söz konusu çalışma özellikle şırnak’taki aşiretlerin enformel kurumlar olarak nasıl etkinlik gösterdiği ve varlıklarını nasıl sürdürdüğü anlamaya odaklanarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. şırnak’ın tercih edilme nedeni, bu kentin bölgenin güçlü aşiret yapılanmalarına ev sahipliği yapması ve buradaki aşiretlerin sosyal, kültürel ve siyasi yaşam üzerindeki etkilerinin belirgin olmasıdır. şırnak, hem tarihsel hem de güncel bağlamda aşiretlerin srekliiliğini gözlemlemeye elverişli, temsili bir saha sunmaktadır.

Kuramsal ereve doğrultusunda, çalışma şırnak’taki aşiretlerin enformel kurallar aracılığıyla toplumsal srekliiliklerini nasıl sağladığı sorusuna odaklanan nitel bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Aşiret yapılarının yerel, tarihsel ve kültürel bağamlara dayalı olması nedeniyle, bu yapıları anlamada yorumlayıcı ve derinlemesine inceleme imknı tanıyan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca çalışmanın amacı, istatistiksel genellemeden ziyade katılımcı deneyimlerini, anlam dünyalarını ve yerel pratikleri ortaya koymak olduğundan, nitel yöntem araştırma sorusuyla uyumludur.

Çalışmada ilk olarak, kurumların işlevselliği ve toplum içindeki rolleri incelenmiştir. Akabinde, aşiretlerin kurumsal işlevler üstlenerek nasıl birer enformel kurum olarak yapılandıkları incelenmiştir. Son olarak, Şırnak'ta bulunan aşiretleri (Jirikî, Goyan “*Goyî*”, Tayan, Sipertî, Batûyan “*Batû*”, Zewkî, Giteyî) kapsayan saha araştırmasının bulguları sunulmuş; teorik bilgiler ile saha verileri bir araya getirilerek kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır.

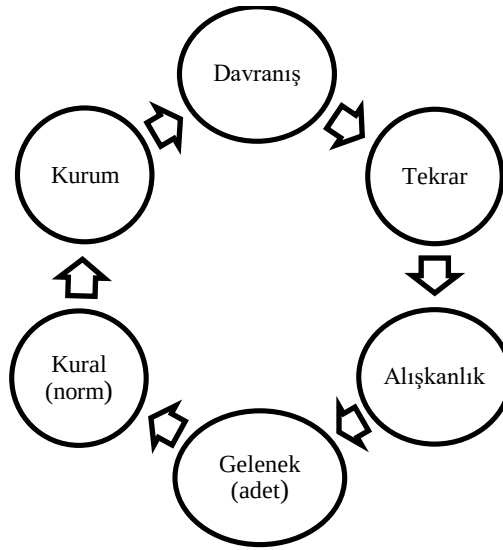
2. ENFORMEL KURUMLAR

Bir toplumda kurumlar, bireylerin etkileşimleri ve sosyal davranışları çerçevesinde şekillenen, toplumsal düzeni sağlayan kurallar ve normlardır. Bu kurumlar, insanların davranışlarına sınırlar koyar ve toplumda düzeni sağlar. Gündelik hayatımızda sorumluluklarımızı yerine getirirken bile bu kurumlardan yararlanırız. Kurumlar zaman içerisinde değişime uğrar ve günümüzde de toplum tarafından devamlı olarak değiştirilirler. Bu değişen kurumların bir kısmı formel (resmî), bir kısmı ise enformel (gayriresmî) dir. Formel kurumlar ivedilikle değiştirilebilirken, enformel kurumlar gelenek ve göreneklerle kalıcı hale geldikleri için değişime karşı daha dirençlidir (North, 2010). Enformel kurumlar, sosyal yaşamda yazılı olmayan, kendiliğinden gelişen ve zamanla kabul görerek yerleşik hale gelen kurallardan oluşur. Enformel kurumlar, aile ortamında ya da sosyal ilişkilerde kişilerin günlük etkileşimlerini belirleyen davranış ve alışkanlık kurallarından oluşur. (North, 2010). Haliyle, kurumların hem bireylerin seçeneklerini tanımladığı hem de bu seçimleri sınırlandırdığı söylenebilir.

İnsanlığın gelişimi, yalnızca doğal çevreyle değil, aynı zamanda belirli bir sosyo-kültürel sistemle de etkileşim halinde olmuştur. Toplum içinde bireylerin rolleri, doğumla birlikte bir yönlendirmeye tabidir. İnsan, kendini şekillendirir ve doğasını yaratır. Psikolojik ve sosyo-kültürel yapılarla bütünleşen bireyler bir toplum oluşturur. Sosyalleşme süreci, bireyler arasında sıkı ilişkilerle desteklenir. Homo Sapiens, Homo Socius (sosyal insan) olarak da bilinir. Bireylerin tüm davranışları alışkanlığa dönüşme eğilimindedir. Sıklıkla tekrarlanan eylemler, bir davranış kalıbı halini alır (Berger ve Luckmann, 2008). Thorstein B. Veblen kurumları, ‘belirli bir dönemde toplum tarafından kabul edilen düşünce ve davranış alışkanlıkları’ olarak tanımlanır. Bireyler ve kurumlar arasında karşılıklı etkileşim bulunur. Alışkanlıklar, birikerek kültürel büyümeye yol açar ve bu süreç sonunda kurumlar oluşur (Veblen, 1909). Alışkanlıklar, karşılıklı bir şekil almaya başladığında kurumsallaşma süreci devreye girer.

Kurumlar, toplumsal hayatta istikrarı tesis etme ve sürdürme, sosyal uyum ve birliktelik oluşturma, bireylerin eylemlerini kolaylaştırma ve toplum üzerinde kontrol gücü sağlama işlevlerine sahiptir. Ayrıca kişilere belirli sınırlar içinde özgürlük sunar, bireylere statülerine göre roller atar, kültürü nesilden nesile aktarır ve farklılıkları bir araya getirerek toplumsal uyumu sürdürür.

Kurumsal oluşum ve gelişim şu şekilde gerçekleşir: İnsanlar önce ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir davranışta bulunur. Bu davranış tekrarlandıkça alışkanlığa dönüşür. Zamanla bu alışkanlıklar geleneğe dönüşür. Gelenekler, kurallara (normlara) evrilir ve en nihayetinde bu kurallar kurumlaşarak kalıcı hale gelir. Sürece ilişkin grafik aşağıda sunulmuştur.

şekil 1: Kurumların Oluşum Süreci**Kaynak:** Kösemihal, 1955

Kurumsal oluşumun döngüsü görsel olarak da sunulduktan sonra, bu süreci enformel bir kurum olarak değerlendirdiğimiz aşiretler bağlamında inceleyeceğiz. Enformel kurumların temel özelliklerini kavramak, aşiret düzeni ve işlevselliğini anlamakla yakından bağlantılıdır. Aşiretler, sahip olduğu iç dinamikleri sayesinde kurumsallaşma süreçleri yaşar ve bu sayede kalıcı hale gelirler. Bu noktada aşiretlerin kurumsal dinamikleri üzerine odaklanmak, bu yapıların sürekliliğini anlamak için gerekli bir adımdır.

2.1. Aşiretlerin Kurumsal Dinamikleri

Aşiret yapısının toplumsal yaşamdaki sosyokültürel özellikleri, aşiret içerisinde düzeni sağlamaktadır. Bu özellikler arasında en dikkat çekici olanları şu şekilde sıralayabiliriz.

Tablo 1: Aşiretin Temel Özellikleri

•	Aşiret, toplumsal bir yapı olarak, geleneksel bir düzeni sürdürür.
•	Aşiret, dışa kapalı bir toplumsal yapıya sahiptir.
•	Aşiret, kültürel özelliklerini günümüzde de korumaktadır.
•	Aşiret, göçebe veya yarı göçebe bir yaşam tarzını benimsemiştir.
•	Otoriteye bağlılık ve doğuştan gelen statü, aşiretin baskın davranış biçimleridir

Kaynak: Kartın, 2005

Aşiretlerin tarihsel süreçte kurumsal dinamikler geliştirdiği, Osmanlı'dan günümüze uzanan birçok uygulama ile görünür hale gelmiştir. Osmanlı döneminde aşiretlerin, sancak ve kaza statüsünde değerlendirilerek mali ve idari yapılara entegre edilmesi, bu yapıların yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda yönetsel birimler olarak da işlev gördüğünü ortaya koyar (Genç, 2020). 1842 yılında oluşturulan aşiret müdürlükleri ve bu birimlerin başına merkezi hükümet tarafından atanan müdürler, aşiret yapısına resmiyet kazandıran önemli bir kurumsal adımdır (Akın, 2020). Benzer biçimde, Hamidiye Alayları'na bağlanan aşiretlerin güvenliği sağlama ve vergi toplama gibi devlet işlevlerini üstlenmesi Özcoşar & Ertekin, (2019), onların siyasal ve idari alandaki kurumsal mevcudiyetini pekiştirmiştir. Cumhuriyet döneminde ise çok partili hayata geçişle birlikte aşiret liderlerinin seçmen üzerindeki etkisi yeniden önem kazanmış, siyasal partiler aşiretlerle doğrudan ilişki kurarak onların etki kapasitesinden faydalanmışır. Özal döneminde ise bazı aşiretlerin, “köy koruculuğu” düzeniyle devlet hizmetine dahil edilmesi, onların yeniden kurumsal işlevler üstlenmesini sağlamışır (Uçar & Akandere, 2017). Bu düzeni benimseyen aşiretlerin, tıpkı Hamidiye Alayları'nda olduğu gibi diğer aşiretler üzerinde nüfuz kurma aracı olarak devletten aldığı bu imkânları kullanması dikkat çekicidir (Neziroğlu & Yılmaz, 2013). Tüm bu tarihsel örnekler, aşiretlerin yalnızca enformel topluluklar değil, aynı zamanda belirli kurallara ve işleyiş biçimlerine sahip kurumsallaşma dinamikleri olan yapılar olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede, aşiretlerin tarihsel süreçte nasıl bir kurumsallaşma yaşadığı ve bu sürecin devletle kurulan ilişkiler aracılığıyla nasıl pekiştirildiği ortaya konmuştur. Ancak aşiret düzeninin yalnızca dışsal müdahalelerle değil, aynı zamanda kendi içsel dinamikleriyle de kurumsal bir kimlik kazandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Aşiret yapısının sürekliliğini sağlayan ve onu toplumsal bir kurum haline getiren liderlik, güvenlik, evlilik, din ve misafirhane gibi içsel unsurlar, aşiretlerin hem toplumsal düzenini hem de kurumsal sürekliliğini pekiştirmektedir.

3. METODOLOJİ

Bu çalışma, Şırnak'taki aşiret yapılarının günümüzde de etkisini sürdürebilmesini, enformel kuralların yönlendirici gücü üzerinden anlamayı amaçlamakta; bu doğrultuda, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik yöntem tercih edilmektedir (Creswell, 2007). Araştırmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin çalışma doğasına uygun olduğu düşünülmüştür. Katılımcılar, aşiret liderleri ve çeşitli aşiret mensuplarından oluşmaktadır. Görüşmelerde, önceden hazırlanan soru taslağına bağlı kalınmış, ancak anlatıların doğal akışına müdahale edilmeden bireylerin kendi ifadeleriyle süreci tanımlamaları sağlanmıştır. Konuşmanın akışına göre ek sorular da yöneltilmiştir. Elde edilen anlatımlar doğrudan çalışmaya aktarılmış ve anlatıların içerdiği anlam, bağlam içinde yorumlanarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, katılımcıların deneyimlerinin ve perspektiflerinin doğrallığını korumayı ve sosyokültürel yapının içeriden anlaşılmasını amaçlamaktadır. Böylece aşiretlerin birer enformel kurum olarak toplumsal süreklilik üretme kapasiteleri, doğrudan saha verilerine dayanılarak ortaya konmuştur.

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmış, katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Görüşmeler yaklaşık 30 ila 110 dakika arasında sürmüş, ses kayıt cihazı ve not tutma tekniklerinden yararlanılmıştır. Ses kaydını kabul etmeyen katılımcılar için not alma tekniği kullanılmıştır. Katılımcı sayısı, nitel araştırmalarda veri doygunluğuna ulaşılmasına bağlı olarak belirlenmiştir Guest vd. (2006). Bu nedenle araştırma, Şırnak ilindeki çeşitli aşiretleri temsil eden 22 kişiyle sınırlı kalmış ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yeni görüşmeler, önceki verilerle aynı bilgileri tekrar ettiğinde görüşme süreci tamamlanmıştır. Katılımcılar arasında aşiret liderleri ve aşiret üyeleri yer almaktadır. Bu sayede farklı bakış açılarına ulaşılmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık iki ay sürmüştür. Görüşmelere başlamadan önce, çalışma için gerekli olan bilimsel etik kurul onayı alınmıştır. Tüm katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuştur. Görüşme alıntılarında ise gizliliği korumak amacıyla yalnızca kodlamalar kullanılmıştır. Katılımcılara ya doğrudan telefonla ya da tanıdıkları kişilerin aracılığıyla ulaşılmış ve uygun zamanlarda randevular planlanmıştır. Her görüşmeden önce katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış; bireysel hakları, talepleri ve olası endişeleri dikkate alınarak görüşmeye gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır.

Şırnak Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 03/11/2021 tarihli ve 2021/103 nolu toplantı kararıyla etik onay alınmıştır. Elde edilen veriler, katılımcı söylemlerinde öne çıkan anlam bütünlükleri dikkate alınarak yorumlanmış ve analiz süreci bütüncül bir yaklaşımla izlenmiştir. Analiz sürecinde, katılımcıların deneyimlerini doğrudan yansıtabilmek amacıyla anlatımlara olduğu gibi yer verilmiştir. Veri analizi sürecinde, ses kaydı ve not tutma yöntemleriyle elde edilen bulgular her bir katılımcı için ayrı ayrı oluşturulan Word dosyalarına kaydedilmiştir. Görüşme kayıtları, sistematik biçimde incelenmiş, temalar oluşturulmuş ve doğrudan alıntılar konu bağlamı içinde yorumlanarak sunulmuştur.

4. ŞIRNAK'TA AŞİRETLERİN KURUMSAL İŞLEYİŞİ

4.1. Aşiret İçi Kuralların İşlevi

Kurumların belirli kurallar oluşturduğu gerçeğinden hareketle, aşiret yapılarının bu dönemde de kurallar, normlar ve değerler üretmeye devam edip etmediği sorgulanmaktadır. Bu konuya ilişkin geliştirilen mülakatlarda katılımcılara aşiret içi kuralların günümüzdeki etkisini nasıl değerlendirdikleri, bu kuralların birey davranışları üzerinde ne tür etkiler yarattığı ve aşiret içi kural ile davranışların sonuç almada ne derece etkili olduğu sorulmuştur. Aşiret içi kuralların günümüzdeki etkisi sorusuna karşılık, bir katılımcının ifadelerine göre:

“Aşiretimize mensup herhangi bir üyenin başına bir şey geldiğinde bu olay tüm aşireti ilgilendirmektedir” (G1, Tayan Aşireti, Silopi).

Başka bir katılımcıya göre:

“Bugün aşiret kurallarının gücü kırılmış olsa da aşirette liderlik hala devam etmektedir. Geçmişteki liderler de şimdiki liderin hanedanından gelmekteydi. Aşiret kurallarının eskiden güçlü olmasında bazı nedenler vardı. Eskiden kurallar, savunma ihtiyacından dolayı güçlüydü. Fakat şu an bu ihtiyaçlar azaldığı için kurallar da biraz gücünü kaybetmiştir” (G2, Goyan Aşireti, Uludere).

Katılımcı ifadelerine dayalı olarak aşiret içi kuralların etkisinin günümüzde geçmişe kıyasla zayıflamış olmasına rağmen tamamen ortadan kalkmadığını ve aşiret liderlerinin doğal bir otoriteyle donatıldığı, bu otoritenin toplumsal olarak meşru kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Barth’ın (1965) Swat Pathanları üzerine yaptığı çalışmadaki bulgularla da örtüşmektedir. Barth’a göre aşiret liderliği, çoğunlukla hanedan temelli bir süreklilik gösterse de bu liderlik yalnızca soy bağına değil aynı zamanda toplumsal kabul ve meşruiyete dayanmaktadır. Diğer yandan “biz aşiretizi” anlayışının sürmesi, aidiyet duygusunun güçlü olduğunu ve bireylerin davranışlarını şekillendirmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu aidiyet, enformel kurallar olan inançlar, örf ve adetlere bağlılıkla somutlaşmaktadır. Yani, aşiret sadece bir sosyal yapı değil, aynı zamanda bireylerin davranışlarını yönlendiren bir normatif sistemdir.

Aşiret içi kuralların birey davranışları üzerindeki etkisi sorusuna karşılık bir katılımcı, bu kuralların geçmişe kıyasla etkisini yitirmiş olsa da tamamen ortadan kalkmadığını ifade etmiştir:

“Eskiden hasım aşiretlere karşı kendini muhafaza etmek için aşiret kurallarına ihtiyaç vardı. Bir aşiret eskiden kendi üyelerini korumak için insan gücüne sahip olmanın yanı sıra, aşiret menfaatleri için de siyasi güce sahip olmalıydı. Günümüzde bu tür keskin kurallar yoktur. Ancak bugün herhangi bir aşiret üyesinin başına gelecek olumsuz bir durum karşısında aşiret üyeleri yine eskisi gibi bir araya gelmektedir. Aşiret kuralları, üye davranışlarını etkileyebilmektedir” (G3, Zewkî Aşireti, Silopi).

Aşiret içi kural ve davranışların sonuç almada etkili olup olmadığı sorusuna karşılık bir katılımcı bu kuralların etkili olduğunu ve aşiretin bir baskı mekanizması ile kriz çözme becerisine işaret ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Özellikle aşiretimizdeki iç kural ve davranışlar sonuç almada ve baskı oluşturmada etkilidir. Aşiretlerin içinde meydana gelen herhangi bir olumsuz durum dışarıya yansımadan çözümlenir. Çünkü aşireti aşiret yapan temel özelliklerden biri olumsuz bir durumdan olumlu sonuçlar çıkarabilmektir. Biz bunu çok iyi yapmaktayız. Hatta çevremizde başka aşiretler içerisinde bir sorun çıktığında onlara ‘iç mesele içerde çözümlenir’ diyoruz. Eğer bir aşiret, sonuç almada ve baskı oluşturmada etkili değilse aşiret olma özelliklerini kaybeder” (G1, Tayan Aşireti, Silopi).

Aşiret içi kurallar, toplumsal düzeni korumanın yanı sıra liderliğin kurulması, erkek otoritesinin sürdürülmesi ve politik alandaki etkinliğin devam ettirilmesinde de belirleyici bir rol oynar. Şırnak’taki aşiretlerde bu kurallar, aşiret yapısının sürekliliğini sağlamada önemli bir araç olarak işlev görür.

4.1.1. Liderliğin Kurumsal İşleyişi

Liderlik, aşiret düzeninin sürekliliğini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Liderliğin elde edilmesi, korunması ve değişmesi, hassas bir süreçtir. Bu sürecin hassas hale gelmesi, liderlik üzerindeki hak iddialarından kaynaklanmaktadır. Çoğunlukla aşiret lideri vefat ettiğinde, liderlik makamı oğluna ya da kardeşine devredilir (Türkdoğan, 2006). Her ne kadar aşiret liderinin kim olacağına dair katı bir kural bulunmasa da, adaylar arasında "doğum önceliği prensibi" uygulanır. Aşiret liderliği genellikle yaşça en büyük olan aile üyesine verilir. Ancak bazı aşiretlerde bu durum farklılık gösterir. Bu tür aşiretlerde, aşiret yaşlıları, ölen liderin erkek çocukları arasından liderliğe en uygun kişiyi seçer. Bu kişi, yönetme kabiliyeti yüksek, cesur, güçlü, adil, iyi bir stratejisi olan ve aşiretin menfaatlerini gözeterek idari yapıyla ilişkilerde başarılı olabilecek yeteneklere sahip biri olmalıdır (Bruinessen, 2013).

Aşiretlerin en önemli kurumsal fonksiyonlarından biri olan liderliğe ilişkin bulgulara ulaşmaya çalışılırken, aşiret içi kuralların nasıl belirlendiği sorusu yöneltmiştir. Genel olarak katılımcıların belirttiğine göre kuralların belirlenmesinde aşiret lideri ve önde gelenlerin ortak kararları etkilidir. Bu durum, enformel kurum olarak aşiretlerin hiyerarşik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Genel kanaatin dışında bir aşiret liderinin ifadeleri şu şekildedir:

“Aşirette tek bir lider yoktur. Aşiret üyelerinin istediği kişi lider olmaktadır. Ayrıca liderliğin verdiği sorumluluğu aşiret üyelerinin daha iyi anlaması gerekir. Çünkü bütün aşiret liderleri kendi arzusuyla lider olmaz. Her ne kadar aşiret içerisinde bir kural olsa da bunu istemeyen aşiret liderleri de vardır” (G4, Jirkan Aşireti, Beytüşşebap).

Bu ifadeler, liderliğin zaman zaman esnek ve kolektif bir nitelik taşıyabileceğini, toplumun rızasının önemli olduğunu ve liderin, üyelerin tercihleri doğrultusunda belirlendiğini göstermektedir. Bu yönüyle aşiretlerin mobilizasyon güçlerinin katılımcı dinamiklere de dayandığını söyleyebiliriz (Barth, 1959; Tapper, 2009).

Ayrıca din de, liderliğin meşruiyetini pekiştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşiret liderleri yalnızca kendi otoritelerine değil, aynı zamanda dini otoritelerden (şeyhler, seyyidler, mollalar, dervişler) gelen desteklere de ihtiyaç duymaktadır. Özellikle şeyhler, aşiret yapısı içerisinde doğrudan etkili ve belirleyici bir konuma sahiptir. Toplum nezdinde neredeyse kutsal bir figür olarak algılanmaları, onların toplumsal itibarını ve arabuluculuk rollerini güçlendirmektedir. Şeyhlerin sahip olduğu bu toplumsal itibar, onları aşiretler arası ihtilafların çözümünde etkili birer arabulucu konumuna taşımaktadır (Bruinessen, 2013).

4.1.2. Erkek Otoritesinin Sürdürülmesi

Şırnak kenti aşiret yapısında erkekler, hem karar alma süreçlerinde hem de kuralların uygulanmasında söz sahibidir. Erkek otoritesi yalnızca liderlik seçiminde değil, evlilik ve günlük hayatın düzenlenmesinde de kendini göstermektedir. Bir kadın katılımcı, aşiretin özellikle kadınları ilgilendiren konularda baskı kurma ve hızlı sonuç alma yönünde işlediğini belirterek cinsiyete dayalı oransızlığı işaret etmiştir:

“Aşiret içi kurallar, kadınları ilgilendiren konularda daha hızlı baskı ortamı yaratmakta ve daha hızlı sonuçlar almaktadır” (G5, Kadın, Sipertî Aşireti, Silopi).

Şırnak kenti aşiret yapısında görülen erkek otoritesi, karar alma süreçlerinden gündelik yaşamın düzenlenmesine kadar uzanmaktadır. Bu realite, Türkiye genelindeki geniş ampirik bulgularla da örtüşmektedir. Ataerkil anlayışların Türkiye’de dini aidiyet, ve ideolojik yönelimlerle ilişkili olarak halen yaygın olduğu söylenebilir (Sarigil ve Sarigil, 2021). Araştırmanın ortaya koyduğu üzere söz konusu ataerkil tutumların kırsal bölgelerde daha baskın olması, Şırnak’taki aşiretlerde de gözlenen pratiklerle paralellik göstermektedir.

Aşiret içinde pek çok faktör evlilik temelinde biçimlenmektedir. Mesela, aşiretin ideolojisi, İslam dininin esasları, üyeler arasındaki yaş ve cinsiyet düzeni, öteki aşiretlerle kurulan akrabalık bağları ve ittifaklar, birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir (Karadeniz, 2012). Geçmişte yaygın olan endogam (iç evlilik) geleneği, günümüzde de bazı bölgelerde devam etmektedir (Bruinessen, 2013). Aşirette bu gelenek, evlilik kurumunu şekillendiren önemli bir kural olarak varlığını sürdürmüştür. Evlilik, Şırnak’ta aşiret yapısında çoğu zaman erkek otoritesini güçlendiren bir kurumsal mekanizma işlevi görmektedir.

4.1.3. Politik Alanın Rolü

Çalışmanın bu kısmında, aşiretlerin siyaset ve bürokrasideki rolü, toplumsal ve idari değişimlere karşı tutumu, siyasal davranış ve oy verme eğiliminde üyeleri üzerindeki etkisi, genel ve yerel seçimlerdeki tercihleri ile aşiret içindeki farklı siyasi yönelimlerin nedenleri soruları çerçevesinde bu etki değerlendirilmiştir. Bu durum, aşiret önde gelenlerin ifadeleri ile desteklenmiştir. Bir katılımcı:

“Siyaset ve bürokraside var olabilmekteyiz. Bizim ailemizde milletvekilliği yapan bir lider olmuştur. Ayrıca belediye başkanlığı görevini de yapan olmuştur” (G3, Tatar Aşireti, Şırnak Merkez).

Bir diğer katılımcıya göre:

“Aşiretin önde gelenleri siyasette çok etkinler. Aşiretin önde gelenleri, resmi yetkililerle görüşebiliyor ve müzakere yapabiliyorlar. Hatta milletvekili oluyorlar” (G2, Goyan Aşireti, Uludere)

Katılımcı ifadeleri, aşiretlerin sahip olduğu oy potansiyeli ile politik aktörler nezdinde bir cazibe haline geldiğini göstermektedir. Ayrıca, aşiret liderlerinin milletvekilliği ve belediye başkanlığı gibi pozisyonlarda yer alarak politik süreçleri etkiledikleri anlaşılmaktadır. Nitekim Watts’ın (2010) da ifade

ettiği gibi aşiretler Türkiye’de siyasal aktörler açısından seçmen oy yönlendirmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Tarihsel olarak Kürt aşiretlerinin bürokrasi ve idari yapılarla kurdukları etkileşimler günümüze taşınmıştır (zok Gündoğan, 2022). şırnak kent örneğinde de aşiretlerin, siyaset ve bürokrasi alanlarında etkin bir güce sahip olmaları, günümüzde enformel bir kurum olarak onları karar alma süreçlerinde etkili bir konuma getirmiştir. Başka bir katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

“Mesela bir yerel seçimden önce aşiretin ileri gelenleri bir altyapı çalışması, yol çalışması, çevresel çalışma vb. hizmetler ile ilgili olarak adayların ne gibi şeyler ürettiğini öğrenmek isterler. Aşiretler, bu projelere göre adaylara oy vermekte veya vermemektedir” (G6, Giteyi Aşireti, Silopi).

Türkiye’nin güneydoğusunda yerel yönetimler, merkezi bir öneme sahiptir. Burada siyasi partiler, etkilerini artırmak için bölgedeki aşiretler üzerinde belirleyici olmaya çalışmaktadır (Güvenç, 2022). Yukarıdaki ifadelere göre, şırnak’ta aşiret liderleri ve yeleri, adayların sunduğu projelere göre oy kullanma kararlarını şekillendirmektedir. Yani aşiret mensupları seçimlerde oy kullanırken, adayların projelerine göre tercih yapmaktadır. Dolayısıyla bölgede yapılan çalışmalara ve değişimlere cevap geliştirebilme yeteneğine sahip aşiretler, politik özellikleri sayesinde kurumsal bir nitelik kazanarak önemli rol oynayabilmektedir.

Seçmen davranışları üzerine yapılan çalışmalarda, kişilerin oy verme eğilimlerini belirleyen çeşitli faktör olduğu bilinmektedir (Goldman, 2014). Kk sosyal gruplarda bu eğilimlerin daha yoğun şekilde kolektif yönlendirmelere açık olduğunu söyleyebiliriz. Bir katılımcının aşağıdaki ifadesi genel durumu yansıtmaktadır:

“Aşiret lideri, aşiret üyelerinin siyasal düşüncesini ve oy verme davranışını etkilemektedir. Aşiret liderlerinin seçimlerde milletvekilliği, belediye başkanlığı gibi yerlere aday gösterilmesi ve aşiret üyelerinin, liderlerine oy vermesi bunun göstergesidir” (G7, Batyan Aşireti, Cizre).

Tarihsel olarak Osmanlı’dan itibaren aşiretler siyasal aktör olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Binlerce yıldır süregelen aşiret yaşam biçimi, çoğunluğu Kürtlerden oluşan topluluklarda güçlü bir aidiyet duygusu yaratmıştır. İnsanlar çoğunlukla bu otoritenin dışında başka bir otoriteyi tanımamıştır (Uçmaz, 2020). Katılımcının ifadesi de, lider figürleri aracılığıyla politik katılımın yönlendirildiğini ve bu süreçte aidiyet duygusunun etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Seçimlerde, ulusal ve yerel düzeyde sergiledikleri politik davranışlara ilişkin olarak bir katılımcının aşağıdaki ifadesi dikkat çekicidir:

“Eğer aşiret olarak bir aday çıkarırsak genel seçimde de yerel seçimde de aynı partiyi destekleriz. Ancak aday ıkarmazsak memleket için en iyi hizmet sağlayacağına inandığımız adaydan yana tercihimizi kullanırız” (G8, Tatar Aşireti, şırnak Merkez).

Katılımcı ifadesine göre aşiret yeleri, kolektif davranış öncelikli tutmakta ve bu doğrultuda hareket etmeyi esas alan bir politik davranış kuralını tercih etmektedir. North’a (2010) göre enformel kurumlar, değişime karşı dirençli olmakla birlikte zaman içinde pratiklere ve aktörlerin çıkarlarına evrilebilmektedir. Buradan hareketle aşiretin kendi adayı olmadığında en iyi hizmet sağlayacağına inandığı adaya yönelmeye eğimli olduğu söylenbilir. Bu durum aşirette siyasal tercihlerin tamamen ideolojik olmadığını ve stratejik bir esneklikle belirlendiğini göstermektedir.

Seçmenlerin oy kullanma davranışı çeşitli amaçlara dayanmaktadır. Oy verme biçimi, ideolojik, ekonomik ya da lidere göre değişebilir. Bu tercih biçimleri daha da çoğaltılabilir. Farklı siyasi yönelimlere dair benzer bir değerlendirme yapmak açısından, bir katılımcının şu ifadesi önemlidir:

“Aşiret içerisinde farklı siyasal yönelimler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum faydaya dayalı olabildiği gibi ideolojik de olabiliyor. Örneğin; aşiretimizde bireylerin farklı siyasi partilerde aday oldukları görülebilmektedir. Bu durum tepkisel de olabilmektedir. Dolayısıyla burada aşiret liderinin hangi adayı destekleyeceği noktasında fikri önemlidir” (G9, Siperti Aşireti, Silopi).

Sarığil’in (2025) de vurguladığı üzere enformel kurumlar tıpkı buzdağının görünmeyen kısmı gibi siyasal süreçleri etkinlik ve meşruiyet bağlamında etkileyebilmektedir. şırnak’ta aşiret yapısının esnek kurallara sahip olduğu, politik tercihlerinde tek tip davranmadıkları ve homojen bir yapı sergilemedikleri görülmektedir. Bu rnek, özellikle liderlerin etkisiyle aşiretlerin enformel bir kurum olarak politik yönlendirme kapasitesine sahip olduğunu ve bu dinamik yapıları sayesinde bölgesel düzeyde önemli siyasal aktörler haline geldiklerini göstermektedir. şırnak’ta aşiretlerin oynadığı bu siyasal rol, Türkiye’de enformel kurumsal pratiklerin tipik bir rneği olarak değerlendirilebilir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, 'liderlik', 'geleneksel erkek otoritesi' ve 'politik alan' faktörlerinin, Şırnak'ta aşiretlerin enformel kurallar yoluyla süreklilik kazanmasını mümkün kılan başlıca dinamikler olduğunu göstermektedir. Saha verilerine göre Şırnak'ta aşiretlerin gelenekleri ve yaşam tarzı temelinde şekillenen kurallar, zamanla pek değişmemiştir. Aşiretler hâlâ bu kuralları üretme kapasitesini muhafaza etmekte ve birey davranışlarını yönlendirmeye devam etmektedir. Çalışmada aşiretlerin bugün hâlâ kural üreten bir sosyal yapı olduğu, bu kuralların etkisi azalmış olsa da aşiret üyelerini harekete geçirebildiği tespit edilmiştir. Bu tespitte öne çıkan ilk faktör liderliktir. Şırnak aşiret yapısında liderler tarih boyunca önemli bir konuma sahip olmuştur. Örneğin, 1904 yılında İngiltere Van Başkonsolosu Mark Sykes'in (1904), dönemin aşiret lideri Abdurrahman Ağa'nın evinde misafir edilmesi ve aşiret liderlerinin merkezi hükümete yaptıkları girişimler sayesinde Şırnak'ın yeniden kaza statüsüne kavuşması, tarihsel açıdan örnek teşkil etmektedir (Gülenç, 2022). Günümüzde de Şırnak kentinde aşiret liderlerinin zaman zaman protokolde yer alması, geçmişten günümüze süregelen lider etkisinin devam ettiğini göstermektedir. Lider, kuralları belirleyen kişi olduğu için aşiretlerin kurumsal işleyişinde en etkili unsurlardan biri konumundadır.

Çalışma kapsamında öne çıkan diğer hususlardan biri, Şırnak'taki aşiret yapılarının belirgin şekilde erkek otoritesine dayanmasıdır. Kadınlar, toplumsal yaşamın yarısını oluşturmalarına rağmen, aşiretlerde sınırlı bir statüye sahip olup karar alma süreçlerinde etkileri kısıtlıdır. Bu gerçeklik, aşiretlerin enformel kurallar aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek erkek egemen düzenin devamını sağlamasına imkân tanımaktadır. Modernleşme süreçleri ataeril düzenin etkisini azaltma potansiyeli taşısa da, erkek otoritesi dünya ölçeğinde varlığını sürdürmektedir. Bu çerçevede aşiretler de erkek otoritesini devam ettiren yapının bir parçası olarak öne çıkmakta ve böylece kendi varlıklarını korumaktadır.

Saha verilerine göre Şırnak'taki aşiretler politik alanda etkinliklerini sürdürmekte ve bu etkinlik sayesinde etkili yönlendirici bir güce sahip olmaya devam etmektedir. Belli bir oy potansiyeline sahip olan aşiretler, stratejik ortaklar haline gelmekte ve bu durum, bazı aşiret liderlerinin belediye başkanlığı, milletvekilliği gibi önemli siyasal pozisyonlara gelmesini sağlamaktadır. Bu noktada siyaset, aşiretlerin kurumsal yapılarını ve gelecekteki sürdürülebilir statülerini pekiştirmektedir. Türkiye'deki siyasi partiler iktidara gelebilmek için toplumun her kesimine yönelirken, Şırnak'taki aşiretler de bu durumun önemli bir aktörü olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Şırnak'ta aşiretler, günümüz politik süreçlerine yön veren önemli bir dinamik enformel kurumdur.

Aşiretler, Türk siyasal hayatında oy verme davranışlarını şekillendiren önemli aktördür. Araştırma probleminin odaklandığı enformel kurumlar, aşiretlerin bu süreçteki rolünü kavramak açısından önem taşımaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, TÜİK (2023) verilerine göre son milletvekili seçimlerinde Şırnak'taki Tatar aşiretinin dört üyesi, dört farklı partiden aday olmuştur. Burada güç paylaşımının araçsallaştırılması ve pragmatik oy kullanımının fazlaca tercih edilmesinin yanı sıra siyasal alanın stratejik bir yatırım alanı olarak görüldüğü açıktır. Bu dinamizmin temel meseleye yansıması, aşiretlerin siyasal süreçlere müdahale edebilme yetenekleriyle somutlaşmaktadır. Aşiretler, tarihsel olarak sahip oldukları geleneksel ve katı yapılarla tanımlansalar da, bu klasik tanımın ötesinde toplumsal dinamizm ve esnek kuralları sayesinde, kurumsal etkilerini sürdürebilmektedir. Dolayısıyla aşiretlerin yalnızca sosyal meselelerde değil siyasal karar alma süreçlerinde de etkili bir harekete geçirme gücüne sahip enformel kurumlar olarak varlıklarını sürdürdüklerin söyleyebiliriz.

Etik Beyan: Bu çalışmada kullanılan nitel veri toplama yöntemi için Şırnak Üniversitesi Etik Kurulu'ndan, 03.11.2021 tarihli ve 2021/103 sayılı kararı ile izin alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Bu çalışma tek yazarlı olup, tüm katkı %100 oranında yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çıkar Beyanı: Yazar ile çalışma konusu arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ethical Statement: Ethical approval for the qualitative data collection method used in this study was obtained from the Ethics Committee of Şırnak University with the decision dated 03.11.2021 and numbered 2021/103.

Author Contribution Statement: This is a single-author study, and all contributions were made solely by the author with a 100% contribution rate.

Conflict of Interest Statement: The author declares that there is no conflict of interest related to the subject of this study.

KAYNAKA

- Akın, F. (2020). *Tanzimat Dneminde Anadolu'da Konar-Ger Aşiretler (1839–1876)* (Yayın No. 627071) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yksekğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akpınar, A., ve Rogan, E. L. (2001). *Aşiret Mektep Devlet: Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*. Aram Yayıncılık.
- Aktan, C.C. & Aktan, C.S. (2019). ORGANİZASYONLAR ve KURUMLAR Kurallar ve Kurumların Rolü, Fonksiyonları ve nemi Organizasyon. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 65-82. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/44991/748469>
- Barth, F. (1965). *Political Leadership among Swat Pathans*. William Clowes and Sons Ltd. <ark:/13960/t9x164740>
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerekliğın Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Paradigma Yayınları.
- Bon, L. G. (2001). *Kitleler Psikolojisi*. Hayat Yayıncılık. https://www.academia.edu/31549899/Gustave_Le_Bon_Kitleler_Psikolojisi
- Bruinessen, M. V. (2013). *Ağa, şeyh, Devlet: Kürt Aşiret Yapıları ve Devletle İlişkileri*. İletişim Yayınları. https://www.academia.edu/11584908/A%C4%9Fa_%C5%9Eeyh_Devlet
- Ateş Burç, S. (2024). Aşiretsizleş(tir)me çabalarından Yeniden Aşiretlemeye: Kürt Aşiretlerindeki Yapısal Dönüşümü Tartışmada atışma ve rgtlenme Modelleri. *International Journal of Kurdish Studies*, 10(2), 314-338. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijoks/issue/86923/1490549>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches* (2nd ed.). Sage Publications. <https://revistapsicologia.org/public/formato/cuali2.pdf>
- Gen, S. (2020). 19. Yzyılda Aşiretlerin İşknı ve Ortaya ıkan Sorunlar: Mecidz Aşiretleri rneğı. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 38-59.
- Goldman, S. (2014). Voting Behavior on the United States Courts of Appeals 1961–1964. *Cambridge University Press*. 60(2), 374-383. <https://doi.org/10.2307/1953364>
- Gkalp, Z. (2011). *Krt Aşiretleri zerine Sosyolojik Tetkikler*. Kaynak Yayınları. https://www.academia.edu/29413078/K%C3%BCrt_A%C5%9Firetleri_Hakk%C4%B1nda_Sosyolojik_Tetkikler_Ziya_G%C3%B6kalp_PDF
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How Many Interviews Are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>
- zok Gndoğın, N. (2022). *The Kurdish nobility in the Ottoman Empire: loyalty, autonomy and privilege*. Edinburgh University Press.
- Gülenç, A. (2022). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e şırnak Tarihi (İdari, Sosyal ve Ekonoik Yapı, 1853-1929)*. Palet Yayınları.
- Güvenç, M. (2022). Mayors and Municipalities: How Local Government Shapes Kurdish Politics in Turkey. *Crown Center for Middle East Studies*, (148), 1-8.
- Karadeniz, S. (2012). *Aşiret Sisteminde Dönüşüm – Aşiretin Kentte Aldığı Yeni şekiller: Batman rneğı* (Yayın No. 347466) [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Kartın, C. (2005). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti* (Yayın No. 347466) [Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kösemihal, N. Ş. (1955). *Sosyoloji tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Neziroğlu, İ. ve Yılmaz, T. (2013). *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 7 (12 Kasım 1979-9 Kasım 1989)*. TBMM Basımevi.
- North, D. C. (2010). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*. Sabancı Üniversitesi Yayınları. <https://dokumen.pub/kurumlar-kurumsal-deim-ve-ekonomik-performans-2nbsped.html>
- Özcoşar, İ. ve Ertekin, A. (2019). Sultan ve Aşiret: Hamidiye Alayları Aşiret Reislerinin II. Abdülhamid'i Ziyareti, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*. 4(2), 23-38.
- Sarigil, Z. (2025, Ağustos). *The Role of Informal Institutions in Socio-Political Life: Evidence from Türkiye*. Ide-Jetro. [The Role of Informal Institutions in Socio-Political Life: Evidence from Türkiye - Institute of Developing Economies](https://doi.org/10.1080/13608746.2021.1924986)
- Sarigil, Z. ve Sarigil B. O. (2021). Who Is Patriarchal? The Correlates of Patriarchy in Turkey. *South European Society and Politics*, 26(1), 27-53. <https://doi.org/10.1080/13608746.2021.1924986>
- Sykes, M. (1904). *Dar-ul-Islam: a record of a journey through ten of the Asiatic provinces of Turkey*. London: Bickers & Son.
- Sykes, M. (1908). The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 38(1), 451–486. <http://www.jstor.org/stable/2843309>
- Tapper, R. (2009). Tribe and state in Iran and Afghanistan: an Update. *Études rurales*, (184), 33-46. <http://journals.openedition.org/etudesrurales/10461>
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization To Revolution*. Random House. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/From-Mobilization-to-Revolution-by-Charles-Tilly-1.pdf>
- TÜİK, (2023, Mayıs). *İstatistik veri portalı* <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Adalet-ve-Secim-110>
- Türkdoğan, O. (2006). *Doğu Anadolu Aşiretlerinde Sosyal Değişme*. Boğaziçi Yayınları.
- Uçar, F. ve Akandere, O. (2017). Turgut Özal'ın Kürt Sorunu'na Yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (61), 365-392. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000483
- Uçmaz, A. (2020). *Devlet-Aşiret İlişkileri MİRANLI MUSTAFA PAŞA (Aşiret-Eşkîya-Hamidiye Alayları)*. Akademisyen Kitabevi.
- Veblen, T. (1909). The Limitations of Marginal Utility. *The Journal of Political Economy*, 17(9), 620–636. <https://www.jstor.org/stable/i331580>
- Watts, N. F. (2010). *Activists in office: Kurdish politics and protest in Turkey*. University of Washington Press.